ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XII. 5. Februariu 1868.

(XX.)

Dein LUCRARILE SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE.

b. Specialia.

(Urmare.)

Amu promisu in nr. trecuti, cà vomu mai reveni la cele lasate dein reportulu comissiunei, si la unele punte dein proiectulu, ce l'amu publicatu, pentru cá se nu paremu a fí unilaterali si a ignorá cele, ce nu suntu dupa convictiunea nostra.

Noi vomu publicá mai in diosu unele dein cele omisa panà acì, si anume recensiunea elaborateloru dniloru Greg. Lachovari si I. Marcu, inse forà reflesiuni dein partea nostra, fiendu cà recensiunea e esîta totu dein aceeasi pena destinta, dela carea amu vediutu si reportulu si proiectulu de ortografia alu Comisiunei, si fiendu cà nu suntemu omenii de a immultî vorb'a, candu e de prisosu.

Inse afora de aceste doua operate, presentate Societatei dela esterni, se mai presentara inca si alte trei dela membrii insesi Societatei, si adeca dela d. Gabr. Munteanu, dela mene, si in urma dela d. Heliade. Despre cari fia-ne liertatu a atinge pucine seau mai multe, dupa cumu va aduce materi'a cu sene.

1. Despre alu dlui G. Munteanu, a atinsu reportoriulu comisiunei, precumu s'a vediutu, si noi inca numai prea pucine potemu mai adauge, dein causa cà nulu avemu a mâna, precumu nece pre cele alalte, nece chiaru pre alu nostru; de acea rogu se fiu scusatu, deca cumu-va memori'a nu m'ar' ajutá fidelmente intru tote.

Dn. G. Munteanu, in partea antania a cuventarei sale, fiendu cà in adeveru erá cuventare intre multe recomendatiuni, espuse pre largu, câtu de multu s'a ocupatu cu cestiunea ortografica, despre care si noi potemu sei dàmu testimoniu in deplena cunoscentia a causei. Apoi in partea a dou'a desfasiurà sistem'a, ce ise pare a o fí aflatu mai acomodata limbei romanesci, si opiniunei publice de astadi.

Asta sistema e cunoscuta dein opere-le, cu carea Dlui le a publicatu. Nou este numai, cà acumu si Dlui afla de lipsa a se pune coditie sub cosunatoriele: d, s, t, candu trecu in siueretorie. Nou este si: principiulu de a scrie rigorosu dupa pronuncia, si a nu se abate dela ca câtu negru sub unghia. De acea d. G. Munteanu astadi nu mai scrie: românu, ci rumanu, cu u, nu cu o, desi scrie: Rom'a, cu o, nu cu u; si altele cá acestea.

De almentrea Dlui tiene pre u finale, e in contr'a reduplecarei cosunantiloru, si scrie pre i diumetatîtu si dupa siueratorie-le. Asia, in câtu sistem'a dsale, de si o numesce fonetica, dar' de acea, afora de coditie si de accente, forte aprope este si acumu de a nostra cea etimologica.

Terminàmu aceste pucine oserbatiuni cu acea dorentia, cá d. G. M. se nu se abata de aici in a-ante si mai tare si in alte punte, dela sistem'a nostra, care ne a aparatu-o de alta data cu atâta caldura.*)

2. Elaboratulu nostru, cel'am presentatu in siedenti'a plenaria dein 31. aug. v. (12 sept. n.), a dou'a dì dupa ce se votà adoptarea reportului si partei generali dein proiectulu Comisiunei, candu adeca erá se se incepa discusiunile asupr'a partei speciali, — erá lucratu dein vedere, cá se dè ore-care chiae spre intielegerea puntatiuniloru dein acelu proiectu, carele in asta parte nu nise parea destulu de dilucidatu.

Nu am dîsu inse nemica nou in acelu elaboratu, ce nu s'ar' aflá cuprensu in operele mele gramaticali, ci numai in alta forma, mai prescurtata

*) Alesu in anii 1862 si 1863, in Adunarea generale a Asociatiunei si in Diurnale. Vedi Cuventarea sa dein 1862 in Actele Asoc. trn. II. pag. 60 seqq. dein cari mai in diosu dàmu unu Estractu.

de câtu aliurea, si acomodata celoru ce erau se urmeze in detaliulu proiectului pusu la ordinea dilei.

Mi-a parutu reu in urma, cà l'am presentatu, vediendu, cà a datu numai ocasiune la mai aprice atacure, chiaru pre basea acestui elaboratu, in contr'a proiectului Comisiunei, si cà de acì se nascura traganarile sciute, cari nu se poteau delaturá, inse cari nu se poteau prevedé dupa adoptarea partei generali a proiectului.

Noi eramu de parere, eronia in adeveru pre cumu a documentatu eventulu, dar' legitima, cà deca s'au adoptatu cu majoritate aprope de unanimitate principia-le generali cuprensa in partea generale a proiectului, partea speciale, carea inca s'a discutatu intrega in unele siedentie mai plenarie si pre largu, nu va mai intempiná nece una greutate, de câtu numai in atari punte, ce nu aru fí cosecenti principia-loru si reguleloru generali adoptate.

Ne avendu altu esemplariu dein acelu elaboratu, de câtu celu presentatu Societatei, nu me aflu in stare de alu poté publicá nece pre acest'a.

3. In fine. D. Heliade inca presentà pre alu seu in siedenti'a plenaria de mercuri (13/27 sept.), precumu preinscientiase mai ina-ante cu doue dîle, — inse forà de a se recitá in siedentia, fiendu cà asia a volîtu insusi autoriulu.

Deintru una ochire, ce am aruncatu asupr'a msului, am vediutu, cà elaboratulu stá dein doua tractate mice, dein cari unulu erá inscrisu despre materi'a, er' altulu despre form'a limbei.

Am vediutu si cà tractatele suntu scrisa totu cu ortografi'a cunoscuta a Dsale, cumu se vede in Biblia, Biblice, Isacharu, si Spiritulu sî Materi'a, cele mai noua producte literaria, dein pen'a acestui mare si geniale literatoriu romanescu, dein a' carui amicitia si io am câte unu esemplariu in bibliotec'a mea.

Literele Q, H; reduplecarea cosunantiloru, defectulu lui U finale, si semnele Maioriane, suntu notele distinctive a le acestei ortografie.

Dar' Societatei si dein alta parte destulu erá de cunoscuta teori'a Dsale, pre care forte adesu a desvoltatu-o, atâtu in Comisiune si in siedentie-le plenarie, câtu si in afora de acestea cu tota ocasiunea.

D. Heliade se dechiarà pre sene mai de multe ori disciplu lui P. Maioru, si limb'a acestuia de limba modelu, pre lenga limb'a baserecesea cá base limbei romanesci. Nu sciu inse, deca in afora de semnele ortografice, nu a remasu in câtu-va detoriu cu probele pentru aceste dechiaratiuni.

Totu ce amu aflatu mai nou in asta sistema, este teori'a reduplicatiunei cosunantiloru.

Dupa Dlui, in ortografi'a latina remanendu cu totulu afora punerea accentuatiunei ciriliane, reduplecatiunea consuneloru are se suplenesca acele accente. Asia de esemplu, se scriamu: abattere cu doi t, pentru cá alu doilea t se tienia loculu oxiei cirilo-grecesci dein silab'a ba, cá se nu se pronuncia: abatere cá tacere; si asia mai in colo.

Inse d. Heliade nu ne a esplicatu, cà pre ce base se razima asemene teoria, fia acea base etimologica, fia fonetica; pentru cà dupa principiulu adoptatu: etimologicu maritatu cu celu foneticu, in espresiunea poetica propria dlui Heliade, principiu adoptatu si aparatu cu focu si de Dsa, — alta base nu se pote dá teorie-loru ortografice cu litere latine.

Etimologi'a latina, la carea singuru amu poté recurre, nu ne ajuta totu de un'a, precumu nece in esemplulu citatu, si alesu de insusi d. Heliade, fiendu cà latinii au batuere numai cu unu t, si cu accentulu tonicu nu pre silab'a ba, ci pre silab'a tu.

Er' fonetismulu romanu nu admite reduplecatiunea consóne-loru de câtu in composite-le cu prepusetiunea in, pr. innodu, innoiescu, immultiescu in locu de inmultiescu. Er' aliurea nece una data, dîca ori-cene ce va dîce.

Dar' nece la cele alalte limbe neo-latine, nu se pote face provocare cu temeliu, fiendu cà, afora de limb'a italiana, cele alalte nu reduplecа consóne-le in vorbire, chiaru nece cea francese de câtu numai in scrisu dupa sistem'a ortografica a' ei.

Singuru dar' Italianii reduplecа cosunatorie-le si in vorbire si in scrisu, inca si acolo unde etimologi'a latina nu admite reduplecare.

Inse italianii au causele loru pentru reduplecarea consone-loru in vorbire, si de ací si in scrierea loru mai multu fonetica decâtu etimologica. Cause, cari pentru limb'a romanesca nu esistu.

Limb'a italiana, lapedandu cosunatorie-le finale ale limbei latine, dein carea s'a nascutu, inse retienendu intrega pronunciarea vocaliloru finali dupa origine seau dupa lapedarea cosunatorie-loru, — ea pierdù cumpan'a necesaria intre vocali si

cosunatorie, ce erá in limb'a latina, si dein limba virile, cumu erá cea latina, italian'a devenì una limba atâtu de mole si de sibaritica, câtu natiunea italiana dein instintu se aflà necesitata a adoptá unu mediu pentru restabilirea armoniei si cumpenei intre vocali si cosunanti, — si acestu mediu l'aflara in reduplecarea cosunantiloru, inca si acolo unde etimologi'a latina nu o admite.

De acea italianulu, nu numai scrie, dar' si dîce: legge cu doi g, si candu se deriva dela lex abl. lege, si candu e a treia persona sing. dela verbulu leggere lat. legere; etc.

Se pote, cà Italianii venira la atare idea dein familiaritatea, ce o avura cu vecinii loru Lungabarba, dela cari voru fí invetiatu si mai multe, cari noi nu avemu volia de ale infirá aici.

Inse aceste cause, cumu amu dîsu, la romani nu au fostu si nu suntu nece astadi.

Romanii lapedandu cosunatorie-le finali ale latiniloru, cá si Italianii, in loculu cosunatorie-loru lapedate au aflatu unu surogatu, ce nu ia astrinsu la adoptarea mediului Longobardicu, cá pre Itali.

Eli nu au scaimbatu pre U antefinale alu latiniloru, care atâtu de multu se intende intru ambele aceste limbe, — nu l'au scaimbatu, dîcu in o, cá Italianii, ci dein cuntra si pre celu originale o alu seu si alu Latiniloru, mai totu de un'a l'au stramutatu in U, carele dupa natur'a sa, cá si I, in fine si dupa alta vocale, se pote pronunciá asia de scurtatu, câtu multoru romani de astadi se pare, cà nece se mai pronuncia. Inse ori se pronuncia asia de scurtatu, cá in diftongu au, eu, ou (ai, ei, oi, ui), ori nu se pronuncia de locu, capulu lucrului este, cà U finale romanescu, afora dein pucine casure, nu mai formeza silaba intrega, ci figureza numai cá cosunante.

Asia dîcemu: omu, pomu, chiaru si domnu, somnu, cá si candu aru fí numai de una silaba: om', pom', domn', somn'; precumu dîcemu: stau, beu, ou, si stai, bei, doi, pomi, domni, somni; ceea ce Italianulu nu pote face, decâtu numai in unele casure mai rare.

Acestu usu, de a scurtá asia de tare pre U finale, câtu se se paria a lipsí cu totulu, a fostu si la vechii latini, cari cá si noi mai multu U aveau in fine de câtu O, mai alesu in dialectulu rusticu*), si in pronuncia lapedau pre S si M finale*) cá si noi romanii.

Eli, latinii vechi, lapedau inse nu numai pre U, ci si pre E finale adese ori. Dein acea causa aflàmu la eli, nu numai: cel si coelum, famul si famulus, os si ossu si ossum etc.; ci si torcular dein torculare si torcularium, vectigal dein vectigale si vectigalium, si calcar in locu de calcare, cá altare, dein formele neutre ale adiectiveloru terminate in alis-ale si aris-are, compendisate dein formele alius-a-um si arius-a-u; de unde si vultur, la celi vechi se dîcea vulturus si vulturius dein volatorius.**)

Dein aceeasi causa Latinii dein numele, ce se terminau in erus, mai totu de un'a lapedau pre us finale si dîceau: signifer, setiger, liber, puer, tener etc. in locu de: signiferus, setigerus, liberus, puerus, tenerus.

Latinii lapedau pre us finale inca si unde noi nulu scurtàmu de locu, ci-lu pronunciàmu intregu, dupa muta cu liquida, si pentru cá apoi cuventele totu se nu se termineze in doue cosunatorie asia de a nevolia a se pronunciá forà vocale, intrudeau unu E intre muta si liquida, nu numai in cuvente latine ci chiaru si grecesci, pr. ater in locu de atrus-a-um, niger in locu de nigrus-a-um, pulcer in locu de pulcrus-a-um, si asia: Alexander, Evander, Periander, Teucer etc. in locu de Alexandrus, Evandrus, Periandrus, Teucrus.

Dein aste cause dar' precumu amu dîsu mai susu, limb'a romana nu a fostu necesitata a reduplecá cosunatorie-le, cá Italianii; pentru cà proportiunea si armoni'a intre vocali si cosunatorie in limb'a romana au remasu nealterate si dupa lapedarea consone-loru finali, ceea ce la Italiani nu s'a templatu.

De acea si usulu limbei Italiane in acestu respectu, nu pote sierbí de esemplu pentru limb'a si ortografi'a nostra.

Preste acestea, d. Heliade nu ne a esplicatu, cumu se suplenimu accentele in casu, candu dupa silab'a accentuata nu s'ar' aflá cosunante; de esemplu, cumu se scriemu: facea, laudá etc. cu

*) Vedi Priscianu in Principia-le nostre pag. 27 sub linia.

*) Vedi totu acolo de S § IX pag. 25 seqq. si alesu Cicero la pag. 26 sub linia in note, er' de M in § XI pag. 34 seqq. cu esemplele de acolo.

**) Vedi citatele in Principia pag. 48 seqq. in note.

accentulu in ultim'a vocale seau diftongu. Pentru cà, de vomu scrie: faccea, laudda, dupa regul'a propusa in esemplulu abattere, reduplecarea ne ar' duce se accentuàmu nu ultim'a, ci penultim'a silaba: fá si lá.

Se pote, cà d. Heliade restringe reduplecatiunea numai la antepenultim'a, cá in esemplulu abattere, care l'amu audîtu dein rostulu Dsale. Inse dificultatea si neajunsulu, ce amu aratatu, si aici pote se ne intempine, de esemplu, candu amu vré se scriamu: flúera, siúera etc., seau chiaru si candu tonulu ar' trece dela antepenultima la penultima, precumu: abáte, seau la ultim'a precumu: abatea.

Dar' amu vediutu reduplecatiunea, nu numai in antepenultim'a, ci si in cele alalte doue silabe mai dein urma, de esemplu: aquell, aquella, aquellor, aquellora, si altele asemenea.

Sî asia, teori'a amentita seau nu e dedusa cu tota rigorea coseccentiei in tote partile ei, seau noi nu o amu intielesu inca deplenu.

In câtu pentru alte particularitati ale acestei sisteme, cumu suntu: defectulu lui U finale, si adoptarea litereloru: H mutu si Qu, nu mai disputàmu aici, si pentru cà nu suntu esclusive ale acestei sisteme, si erasi pentru cà de acestea amu mai disputatu de alta data, si vomu mai disputá, candu ne-se va dá alta ocasiune.

Adaugemu recensiunile reportului Comisiunei asupr'a elaborateloru omisa panà acì.

A. Alu dlui G. Lachovari.

Tractatulu dlui G. I. Lachovari, sub titlulu: Despre alfabetulu si ortografi'a romana, cuprende:

1. istori'a alfabetului latinu;
2. una idea despre istori'a limbei latine;
3. istori'a alfabetului românu;
4. una teoria asupr'a modului de a scrie romanesce cu litere latine.

Cestu dein urma capu, atinge de a dereptulu cestiunea, de care ne ocupàmu aici, si despre densulu vomu dá una scurta analise.

Dl. Lachovari pune in principiu: cà spre a poté scrie bene romanesce cu litere latine, se cade a consultá natur'a limbei insesi, si a nu imitá nece pre Franci, nece pre Italiani, nece pre Ispani, si cu atâtu mai pucinu pre Unguri, Germani seau Angli. E totu atâtu de absurdu si strainu a scrie, de esemplu, vorb'a frati, sub formele fratsi, fratzi, frazi etc., cá si deca ai pune dupa franci una cedila: fraţi.

Intrandu apoi in analisea consunantiloru nostre siuerate si moliate, pentru cari nu avemu semne in limb'a latina, ajunge la conclusiunea: cà aceste sunete nu suntu nedependenti si statatorie in ori-ce relatiuni, ci numai nesce modificatiuni, in certe impregiurari, ale altoru sunete, pentru cari aflàmu semne in alfabetulu latinu. Logic'a dar' si natur'a ceru rigorosu, se scriamu aceste sunete modificate cu semnele primitiveloru loru.

Deca suntu vorbe, cari esu dein legile limbei in acesta priventia, acestea suntu, seau straine, seau neologismi formati forà respectu la fonetic'a bene stabilita a' limbei; si prein urmare, seau cauta se se supuna la legile limbei, seau deca suntu se remania cu form'a gresîta, in carea s'au introdusu, logic'a cere, cá ei se faca esceptiuni supuse unoru regule particularie.

In acesta dein urma intemplare, autoriulu admitendu regul'a: cà consunantii d, t, s, c, g, se siuera cu unu i dupa densele, propune pentru casure-le, in cari nu se face acesta siuerare cu i, se se duplece consunantii d, t, s. Astufelu s'ar' distinge in pronuncia:

prapaddire, de audire,
parassire, de pasire,
cottire, de putire.

Candu inse duplecarea nu s'ar' poté face in a-antea lui i, atunci se se faca dupa i, si asia se distinge:

sine, de sinne,
tine, de tinne etc.

In fine, unde duplecarea nu se pote face, nece in a-ante, nece dupa i, autoriulu admite, cá semnu diacriticu pentru i, ce nu immólia consunantii, doue punturi pusa pre ï, cumu:

pandïre, si prandire,
didïre, etc.

Acestea pentru d, t, s. Er' pentru c, g, autoriulu e de parere: se se intercaleze unu u in a-antea lui i, spre a impiedecá siuerarea loru, cumu:

incuinare (inchinare),
guiatia (ghiacia), etc.

Pentru vocali-le intunerecate, dl. Lachovari admite, cà aru trabuí scrise dupa etimologia, candu cu a, candu cu e, candu cu i, candu cu o, candu cu u; numai tempulu nu ia permisu, a specificá

acuratu casure-le, in cari s'ar' cuvení a scrie candu cu un'a, candu cu alt'a.

Dein cele espusa se vede, cà dl. Lachovari nu admite, decâtu 19 litere latine pentru scrierea romanesca, cumu se dechiara espresu la pag. 24, si pre cari le insîra la pag. 63: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u, (v).

Dar' credemu, cà autoriulu numai dein scapare de vedere númera acì pre h, de ora ce dupa analisea dela pag. 66, lu-respinge cu totulu.

De alta parte, de sî la pag. 54 autoriulu dîce: cà pentru u si v ne ar' ajunge semnulu v singuru, totu in modelulu de scriere cu ortografi'a sa, data la pag. 65 si 66, admite sî u sî v.

De unde se vede, cà autoriulu admite in scrierea nostra cele XIX semne dein alfabetulu latinu, insîrate mai susu, inse forà h. Dein cele alalte semne ale alfabetului latinu, dl. Lachovari admite numai ch = χ, sî respinge pre tote cele alalte.

Acesta este in mari liniamente sistem'a ortografica a dlui Lachovari.

B. Alu dlui I. Marcu.

Tractatulu santîei sale I. Marcu, sub titlulu: Unitatea in limb'a romana, filologicè dedusa, este una sistema ortografica si gramaticale, logicu combinata in tote partile ei, sî arata, cà autoriulu a facutu profunde si mature meditatiuni asupr'a limbei. Eca in scurtu principia-le lui:

Cultur'a natiuniloru e in strinsa legatura cu cultur'a limbei loru, si prein urmare: cene vrè un'a, cauta se se ocupe seriosu de cea alalta. Antaniulu statu inse in cultur'a limbei este, deca vremu, cumu cere mentea, unu totu armonicu, defigerea scripturei si a formeloru gramaticali. Pentru acesta, cauta de neaparatu se consultàmu geniulu limbei, care stà dein cuprensulu insusiri-loru ei, si cari formeza si realitatea ei. Dar' realitatea pentru limba, cá si pentru ori-ce alta fientia esistente, nu pote fí, decâtu un'a, si prein urmare realitatea seau geniulu cauta mai antaniu de tote, se fia constatatu, nu dupa pareri presupuse, ci dupa principia, cari se strabata tote partile limbei, se ne faca a o cuprende in sistema, si a cunosce in adeverulu ei. Aceste principia le aflàmu in sufletulu nostru insusi, care in ori-ce lucru, si prein urmare si in limb'a nostra, aspira la adeveru, la bene, sî la fromosu. In limba, principiulu etimologicu respunde la adeveru, celu analogicu la bene, si celu foneticu la fromosu. Deci dupa aceste trei principia, cauta se ne conducemu in defigerea geniului, realitatei, si prein urmare unitatei limbei nostre.

Lasandu la una parte formele gramaticali, cá se caracterisàmu acumu modulu, cumu a aplecatu autoriulu aceste principia la scriere, notàmu:

1. Douedieci de semne ajungu spre a scrie romanesce, si anumè: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v; punendu h numai la esclamatiuni: ha! ho! etc.

2. Cele alalte sunete, pentru câte nu se afla semne in alfabetulu datu, suntu derivate, sî prein urmare cauta se se scria cu semnele primitiveloru, precumu:

a) Gutural-le siuerate cu c, g, cu e, i; punendu dupa densele l, candu insocite de aceste vocali-si pastreza cu tote acestea sunetulu primitivu: oclu (ochiu), glacia etc.

b) Dentali-le siuerate se se scria cu d, t, s; punendu regula, cà ele se siuera tote in genere cu i semisonu dein capetulu cuventeloru, seau urmate de alte vocali: verdi, lasi, munti; siedu, sentiu etc.; si cu i tonicu: dicu, esitu, petitu; er' in parte: d si in a-antea lui e, de es. inverdescu, putredescu, etc.; t si in a-antea silabeloru: el, esc, er, es, est, precumu: catelu, petescu, termu, tesu, testu etc.; s si in a-antea silabeloru: el, esc, ci, ce, precumu: miselu, pasescu, pesce, cunosci etc.

c) Liter'a l, in a-antea lui i semisunu seau tonicu si in a-antea lui a, se immólia, precumu: porceli, porcela (porcea), ulmili (ulmii), linu (inu) etc., si chiaru in a-antea lui e dela inceputulu cuventeloru, precumu: lepore (liepure), etc.

d) Liter'a n, se molia in vorbe, cá: calcaniu, cuniu etc. Restituirea lui l moliatu, o admite pretotendenea, unde o cere etimologi'a afora de articlu in singulariulu femininu, precumu: casei, vacei.

e) Vocali-le intunerecate se se scria cu primitivele loru: calcare, vedu, calcandu, ridu, ponendu etc., admitendu o intunerecatu in particele-le: co (cà), so (se), do (dà), pino (panà), longo, etc.; si la perfectu: audiro (audîra), laudaro, etc.

3. Autoriulu admite si sunete spuria, si cere a se scrie cu celea, dein cari provenu, precumu:

a) e in locu de i: tende, etc.

b) o in locu de u: potere, tempori, cuvente, plecatione, etc.

c) ti in locu de ci: potentiosu, etc., inse coptu, faptu, lapte, etc. in locu de etimologiculu: coctu, factu, lacte.

4. Cá semne diacritice admite: accentulu (`) laudàmu, trecù, audì, audìramu, casatorìa, manìa, etc.

Autoriulu nu se ocupa de vorbele straine, nece de neologismi, ci vrè negresîtu, cá acestia se se conforme legiloru fonetice ale limbei.

Nota. Ne avendu locu cu asta data, de a ne dá parerile asupr'a acestoru doua proiecte ortografice, cari, precumu se cunosce, inca suntu etimologice, nece a dá unu estrasu completu dein Discursulu dlui G. Munteanu celu apromisesem mai susu ne marginimu de una camu data numai la ce urmeza. D. Munteanu dîce la pag. 64 in opulu citatu asia:

„Credu se esprimu parerile unanime ale membriloru Comisiunei filologice dein 1860, cari toti se afla presenti si in acest'a adunare a Asociatiunei literarie, candu voiu descoperí motivele, ce induplecara pre acest'a comisiune filologica, a se dechiara unanimu pentru ortografi'a cu litere fundata de ilustrulu nostru filologu D. T. Cipariu dupa sistem'a etimologica.

„Dar' inainte de tote, cata se ne facemu o idea chiara despre caus'a si scopulu pentru care antecesorii nostri de pia memoria au cercatu ei a inlocui cirilicele prein litere. Domniloru! lupt'a pentru romanitatea limbei nostre e vechia; nu e o iubire órba catra nationalitatea mea, candu dîcu, cà ideea nationalitatei, acest'a parola de dî a tempului presente, s'a nascutu mai antaiu si antaiu intre romani. Celelalte popora, si anume fratii maghiari, incepura a se miscá pre acestu terenu abia dela 32 dupa cea din urma cadere a Varsioviei, pre candu luptele Episcopiloru nostri pentru egala indreptatîre a nationalitatei romane dateza inca de prein véculu trecutu! Dein lupt'a Maioriloru, Sincailoru cu literatii slavi, cari, intemeinduse pre vorbele slavice dein limb'a romanesca, tendea a ne face o ramura dein gintea cea mare slavica, barbatii nostri venira la cunoscienti'a: cà kirilicele ascundu tipulu si originea romana a limbei nostre, si cà, ne conforme cum suntu geniului limbei romane, impedeca cultur'a si ingreuindu regulele gramaticei: prein urmare se determinara a imbracá sunetele si vorbele cu vestimentu romanu, cu litere. Si in adeveru, cum am mai dîsu cu alta ocasiune, in џерꙋ, орzꙋ, чéръ, жꙋdeцꙋ, лъꙋdѫndꙋ, ꙟцелеџере, фъкѫndꙋ s. a. cene se mai cunósca dupa scriptura pre geru, ordiu, céra, judeciu, laudandu, intielegere, facundu s. a.

„Apoi se adaugemu de unde viene greutatea a scrie cu litere, limb'a romanésca. Acést'a viene de acolo mai vertosu, ca ce limb'a romanésca are doua dieci si siepte de sunete, pre candu alfabetulu romanu are numai 19 litere seau 20 computanduse si z in câtu e primitivu. Aceste ajungu spre a infacisiá pre sunetele cele primitive ale limbei romane; tota greutatea cestiunei jace in: cum se se semneze sunetele cele derivate adeca: ъ, ꙟ, ч, џ, ш, si z in catu e derivatu?

„Facia cu acest'a cestiune, comisiunea filologica se afla intre doua sisteme: Sistem'a fonetica, si cea etimologica.

„Sistem'a fonetica in teoria suna: scrie pre fiacare sunetu alu limbei, fia primitivu, fia derivatu, cu semnu anumitu destinsu.

„De unde urmeza de necese: cà voindu a scrie cu litere dupa sistem'a fonetica, cata se formamu asia, seau altraminte inca siepte litere seau anume pentru cele 7 sunete derivate.

Er' sistem'a etimologica in teoria suna: scrie pre fiacare sunetu primitivu cu liter'a corespondietoria; er' pre celu derivatu cu semnulu seau liter'a sunetului primitivu, dela care se deriva p. e. pre ꙟ cu a candu se deriva dela A. лѫнъ = lana, cu e candu se deriva dela E: фъкѫndꙋ = facendu, cu i candu se deriva dela i ꙟтраре = intrare.

„Comisiunea filologica luandu in considerare, cà a primi o ortografia dupre sistem'a fonetica in fapta nu aru face altu ceva, decatu ar substituí literele la kirilicele dein ortografi'a numita civile; cà prein urmare prein acést'a s'ar departá de scopulu principale, pentru care se lapada kirilicele; luandu in consideratiune b), cà déca ar' adoptá o ortografia cu litere fundata pre sistem'a fonetica (deca se pote fundá), cu acést'a ar' legitimá atatea sisteme de ortografia, cati provincialismi sunt intre romani.

„In adeveru de va lipsi dein ortografi'a cu litere etimologi'a cá regulatoriu, atunci ce mai pote oprí pre acei ardeleni p. e. cari pronuncia heru = feru, hiu = fiu, hija = fiia, hicatu = ficatu, jinu seau inu = vinu кічорꙋ = petioru, gine = bene, cá se nu scrie asia? Atunci moldoveanulu ar' fi consecente scriendu шелꙋ = celu, ашела = acela; nu mai pucinu si munteanulu Bucuresceanu scriendu paine = pane, caine = cane, maine = mane, picere = piciore sal., dein aceste temeiuri ea se pronunciá pentru Ortografi'a cu litere, fundata de D. Cipariu Canonicu, pre sistem'a etimologica — cá un'a, ce ne da securantia in scrierea cu litere, cá un'a, ce ne consolidéza unitatea limbei si ne póte regulá si pronunci'a.

„Dar' e grea Ortografi'a cu litere dupa sistem'a etimologica, audiu obiectandu. Nu e grea,

Domniloru! ortografi'a ce se póte fundá pre regule certe fora esceptiuni multe; si ortografi'a adoptata de comisiunea filologica are acestu daru; ma trebue studiata, si apoi care ortografia se póte scí fora studiu?

„Datimi voia Domniloru, semi ilustrezu dîsele numai cu unu esemplu. Multi vedu o greutate in scrierea gerundialoru romanesci; dar' pentru celu ce scie: cà e o regula generale in fonetic'a romana, cá N se modifice pre A si pre E dein aintea sa in ѫ, cà form'a gerundialoru este ndu, cà gerundiale se formeza dela redecin'a vorbei prein midîlocirea vocaliloru caracteristice ale conjugariloru, pentru acel'a nu mai e nece o greutate. Se luamu laudare: laud-a-ndu, facere face-ndu.

„Dar' se tienemu in consideratiune si urechi'a sunetulu celu placutu, dîcu altii. Domniloru, urechi'a, sunetulu celu placutu e o tréba curatu a invetiului. Cá se ne convingemu cà e asiá: Ve intrebu Domniloru, care sunetu e mai subtîre, mai placutu urechei; E seau Ъ? Socotescu cà E, cá unulu ce e primitivu, precandu Ъ este derivatu. Si cu tote acestea Munteanulu Bucuresceanu, care pronuncia пъ, ride de Olteanulu, care pronuncia пе; er' acest'a, cá sesi ascunda caracteristic'a Olteniei sale, afecteza a pronunciá câtu mai bucuresce-nesce нъъ!

„Acestea au fostu motivele, O. adunare, ce induplecà pre comisiunea filologica, cá se se determine pentru ortografi'a cu litere dupre sistem'a etimologica, fundata de D. Canonicu Cipariu.“ Etc.

D. Munteanu a mai scrisu a semenea si cu alte ocasiuni, ce nu le mai amentimu; er' ce amu citatu mai susu, s'a decopiatu dupa cumu s'a edatu in Actele supra atinse forà scaimbare in Ortografia.

XXI.

ARCHIVE SI BIBLIOTECE.

b. Biblioteçe.

Herodotu la inceputulu istoriei sale dîce, cà a scrisu-o, pentru cá faptele cele mari si momentose se nu se sterga dein memori'a omeniloru. Saraci omeni mari, si sarace fapte momentose, supuse perirei si uitarei, cá totu ce este in lume! Inse cá se nu se sterga dein memoria, nu erá destulu a se scrie numai, ci erá de lipsa, cele scrisa a se sî conserbá. Cumu?

Unii le scrisera in pietra, altii in metalu, pentru cá se dureze mai multu, — aere perennius, dupa dîs'a lui Horatiu, — cá grecii si romanii, inca si chaldeii si egiptenii! Vedi ieroglifele cestor'a pre obelisci in Rom'a, Costantinopole si in Egiptu, si inscriptiunile cuneiforme ale celor'a in ruinele Ninivei, Persepolei etc., decifrate de Champollion, Grotefend, Layard etc. Regii Sabei dein Arabi'a ferice, contemporanii lui Solomonu, sî le au sapatu pre templele baserece-loru sale cu litere nationali.

Inse ce folosu de acestea, pentru eternisarea memoriei numeloru si fapteloru? Inscriptiunile, cele mai vechie, ale acestoru natiuni sterse de pre faci'a pamentului, au remasu panà astadi; asia este, ele stau si acumu, multe seau mai bene pucine dein multe. Inse ce folosu, deca nimene nu le mai intielege, fiendu cunoscenti'a insemnarei, ce aveau litere loru, pierduta impreuna cu limb'a, in carea ele suntu scrise.

Eruditii Europei, cari tote le cerca si tote voru se scia, destula nevolia-si dau, cá se le decifreze si cele nedecifrabili, sisi batu capulu cumu se le desnode, cele innodate mai tare decâtu nodulu Gordiu, inventandu noue si noue ipotesi, cari de cari mai curiose si mai neintemeliate, câte una data chiaru si ridicule, ale caror'a resultate finali numai atât'a suntu, cà nece dein inscriptiunile egiptene, nece dein ale Asirianiloru, Mediloru, Persiloru, Chaldeiloru, nece dein ale Arabiloru Himjariti, nu scimu astadi mai multu de cumu amu sciutu eri, si nu scimu, deca cumu-va mâne vomu poté scí ceva mai multu, decâtu adi si eri.

Grecii si romanii, — cá se nu mai atingemu si de unii orientali, astadi forte populari in Europa, afora de principatele romanesci, — inca au scrisu forte multe, pre papiru si pre pergamentu, atâtu de multe, câtu de le amu avé adi, nu dîcu tote câte au scrisu eli, ceea ce ar' fî preste potentia, dar' numai ce contieneau biblioteçe-le Attaliloru, Lagidiloru de ale vechiloru greci, si cele dein Rom'a si dein Costantinopole latine si grecesci, panà la intrarea Hotiloru in ceea, si a' Latiniloru in cést'a, aru stá se nebunesca filologii clasici greco-latini si scrutatorii istoriei si anticitatiloru clasice, de marimea enorma a' literaturei profane, nesciendu de ce se se apuce, ce se edè, ce se estraga, se critice, se comenteze etc.; si nu iamu audî vaieranduse astadi in tote tonure-le cá desperati, cà au peritu atâte capu-de-opere: poetii ciclici, epici, lirici, dramatici, tragedi si comici, greci si latini, filosofi si istorici: Livius ingens alu lui Martiale, Salustiu, Tacitu, Fabiu Pictor, Valeriu Antia, Quadrigariu, Theopompu, Polibiu, Diodoru, Dio etc.

Candu astadi, dupa unu naufragiu asia mare, filologii nostri ambla in capulu ruptu, si scodolindu prein tote ânghietia-le, se mai afle câte una laci-

nia de clasicu grecu seau latinu, una diumetate de versu, unu cuventu, una silaba, una litera; si deca care-va este atâtu de fericitu, de afla câtusi de câtu, câte bucuria, câtu triumfu! cá si candu aru fí dá de comor'a lui Cresu.

Eca tote mesure-le, ce siau luatu omenii intru intieleptiunea loru, pentru cá sesi eterniseze memori'a numeloru si fapteloru, suntu desierte, cá si ale architectiloru dela turnulu Babilonului, luate totu dein asemene scopu, cari inca se prefacura in pulbere si cenusia.

Ce a remasu, mare parte nu se potu intielege, cà ce s'a pierdutu chiaca cunoscentiei si a' litereloru si a' limbe-loru. Er' ce s'ar' poté intielege, cele mai multe au peritu, si nu ne au remasu de câtu in fragmente.

Eca cerculu vitiosu, in carele se intorce omenimea facia cu aspiratiunile ei catrà eternitate pre acestu pamentu.

Bene de Herodotu, cà ale lui au remasu si inca se mai intielegu, bene si de scrierile unoru-altor'a de asemenea. Dar' reu, reu pentru cele perite; reu pentru autori, cà le au peritu unor'a si numele, nu numai scripte-le; reu pentru eroii compusetiuni-loru acestor'a, cà le a peritu memori'a fapteloru, seau celu pucinu s'a oscuratu; reu si de noi, cà multe bune au peritu, dein cari amu poté se mai invetiàmu unele altele.

Reu pentru noi, — dar' nece prea, pentru cà omenii lucra totu mereu, si scrietorii scriu necurmatu. Deca pieru unele, eca altele urmeza si suplenescu pre cele pierdute. Reu numai pentru acele popora, cari nece nu facu lucrure demne de memoria, nece au scrietori, cari se le consemneze si se le tradè posteritatei, seau nu se ingrigescu de cele consemnate, cá se nu se pierda.

Cu tote astea, si cu tote cà omenii cunoscu desiertatiunea totoru precautiuniloru omenesci, cà ce nu strica ap'a, strica foculu, si cà ce remane scapatu de ambele elemente, nu scapa de tempu si de dentii lui, — tempus edax rerum, — totu au scrisu, au decopiatu, panà ce nu erá tipariu, asia de multu, câtu une oria cartile se vendeau cu sarcin'a, cá maculature-le dela cancelarie-le si tipografie-le de astadi*), — totu scriu, decopieza, si tiparescu panà astadi forà incetare; intru atât'a, câtu de nu aru fí, ap'a, foculu, tempulu, viermii si siorecii, cari tote rodu mereu la operele, capu-de-operele (si cene nu scrie capu-de-opere?), ale invetiatiloru si neinvetiatiloru, amu cautá se strigàmu cu scriptur'a: cà nece in tota lumea nu aru mai incape carti-le ce se scriu.

Dar' periculului cresce dein dî in dî si mai tare, inca dein una parte neasteptata Panà acì abia se vedea câte una Sappho, câte una Corinna, Sulpicia, Eudocia, Ann'a Comnena, — cari, lasandu lanificiulu, torsulu Omfalei, tiesutulu Penelopei, spelatulu Nausicaei etc., luau a mâna lir'a seau tresti'a scrietoriului, cá se ne cânte, seau se ne descria fapte eroice si memorabili. Er' acumu Giorgiu-Sandii, madamele Tastu, Ida Hahn-Hahn etc. incepu a face concurentia eroiloru romantismului Dumas, Sue, si celoru alalti; si ale luá panea dein gura. Afora de ce, cà inventulu lui Gutenberg inundà astadi lumea de carti, asia in câtu astadi nu mai suntemu costrinsi a vende una mosìa, pentru cá se cumperàmu unu Liviu, cá in a-ante cu vreo patru-cinci secli.

Asia bibliotece-le, cari mai demultu erau atâtu de rare si atâtu de scumpe, voru se devenia atâtu de multe si atâtu de colosali, in câtu nu voru se mai afle locu, unde se se conserbeze, nece diletanti, care se le despulbereze.

In vechime una biblioteca erá una raritate, pentru cà cartile se scrieau cu mân'a, si deca se scrieau fromosu si corectu, se cumparau cu multu mai scumpu decâtu editiunile stereotipe ale lui Teubner si Tauchnitz dein Lipsi'a, cari vendu volume-le clasiciloru cu grosîti'a.

In vechime bibliotece-le erau unu luxu, care numai regiloru erá cu potentia alu avé, candu regii Pergamului se intreceau cu regii Egiptului, care se aiba bibliotece mai mari, mai rari, mai scumpe si mai fromose. Rivalitatea erá mare.

Regii Egiptului oprira esportarea papirului, pentru cá regii Pergamului se nu aiba pre ce sesi scria cartile bibliotecei loru; er' regii Pergamului ascunsera modalitatea inventata de industrialii locali, cumu se prepareze charti'a pergamena, carea erá mai fromosa si mai durabile, decâtu papur'a egiptenesca.

Iosefu Flaviu, si unu altu judeu numitu Aristeu, spunu cá fapta istorica, cumu cà Ptolomeu tramisa la Ierusalimu una deputatiune, cá se cera bibli'a

*) Inca si dela unele Archive publice, ce le implu celi vii de scrisorie, er' dupa morte urmatorii le totu alegu, si le dau focului, piperiului, si altoru —.

pentru bibliotec'a sa, si cà LXX de betrani dascali judei au fostu tramisi la Alesandri'a, cari in LXX de chilie separati au tradusu-o in grecesce in LXX de esemplaria, unulu cá si altulu, forà cea mai mica diferentia in testuarea acelei versiuni.

Regii Egiptului pre lenga marea biblioteca, care in urma o arsera soldatii lui Iuliu Cesare,*) si mai tardîu, ce se mai adunase, arabii lui Omaru, fundara si una Academia, numita Museu, la care erau chiamati celi mai renumiti literati ai Greciei de atunci, cá se studiezc. Si in adeveru, de ce folosu este biblioteca, deca nu este, si cene se o folosesca?

Orientalii mohamedanii, cari suntu luati in risu de carturarii Europei, cá barbari si ignoranti, inca au una datena forte generale, ce nu ar' fí pecatu se o imiteze si occidentalii crestini, cà adeca ori unde edifica una giami'a (la crestini basereca), de una data fundeza si una s c o l a si una b i b l i o t e c a.

Ce felu de biblioteca? va intrebá ceneva: mohamedanii biblioteca! Au eli literatura, si carti, afora de Coranu, cá se pota fundá biblioteca? Da! au dieu! si inca ce literatura. Arabulu, Persulu, si Turculu, fia-care dein aste natiuni aparte, au literatur'a propria si comune, cu care ori-care natiune occidentale, si cea mai civilisata, s'ar' poté gloriá avendu-le!

Dein partemi, nu asi dorí natiunei romanesci una literatura mai copiosa si mai clasica, de cumu au acesti barbari pagani; — inca m'asi multiumí si cu diumetate, — si cu diecea parte.

*) A. Gelliu, noct. Att. VI. c. 17. Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum praebendos primus posuisse dictur Pisistratus tyrannus, deinceps studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt; sed omnem illam postea librorum cópiam Xerxes Athenarum potitus, urbe ipsa praeter arcem incensa, abstulit asportavitque in Persas. Hos porro libros universos multis post tempestatibus Seleucus rex, qui Nicanor appelatus est, referendos Athenas curavit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto a Ptolemeis regibus vel conquisitus vel confectus est, ad m i l i a ferme voluminum s e p t i n g e n t a, sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque operâ consulta, sed a militibus forte auxiliariis incensa sunt. Vedi si P a r t h e y: Das Alexandrinische Museum, alesu la pag. 77 seqq., si S c h o e l, histoire dela litterature grecque, tome III. pag. 38 seqq.

Inse dein bibliotece-le vechie, cumu am dîsu nu a remasu nece un'a, nece macaru un'a; pre tote le a arsu foculu: Romaniloru, Hotiloru, Arabiloru, si — Latiniloru.

Imperatii bizantini, aceste umbre ale imperiului romanu, inca redicasera una biblioteca mare, colosale, de 120,000 volume, in n o u 'a R o m a, i m p e r a t e s 'a c e t a t i l o r u, cumu numescu eli pre acesta rivale nepotentiosa a cetatei eterne.

Ce tesauru scumpu va fi fostu ascunsu in acestu depositoriu nepretiuitu; forà indoiela florea literaturei baserecesci si profane. Pentru cà cauta se recunoscemu adeverulu, cumu cà grecii dein Constantinopole au avutu totu de un'a mai bunu gustu si mai mare respectu pentru literatur'a clasica, panà la caderea cetatei sub busduganulu barbaru alu Osmaniloru, — decâtu in Rom'a vechia.

In Greci'a panà in tempure-le mai de pre urma ale statului grecu-orientale, nu numai asia numitii laici, ci se clerulu si demnetarii celi mai inalti ai baserecei cultivare totu de un'a scientiele nu numai sacre ci si profane, cu tota ardorea si zelulu, cu care o cultivau panà mai custá paganismulu.

Opere-le parentiloru grecesci: Basiliu marele, Gregoriu Nazianzenu, Ioane Crisostomu etc., in câtu pentru eleganti'a stilului si puritatea limbei, potu rivalisá cu celi mai buni scrietori profani nu numai de pre atunci, ci si dein tempure-le clasicitatei.

Demnetarii mari baserecesci nusi tieneau dediosire a se ocupá, nu numai cu literatur'a profana preste totu, ci a si scrie opere de filologia, cá Gregoriu archiepiscopulu Corintului si Eustatiu Metropolitulu Thessalonicei.

Comentarii celi mai buni si mai copiosi pentru opere-le imortali ale lui Homeru si Pindaru, dela cene le avemu astadi? Dela metropolitulu Thessalonicai, ce l'amu citatu.*)

Inse si acesta biblioteca, ultima intre sororile ei, se prefacù in cenusia la inceputulu seclului XIII de mân'a barbariloru occidentali, — cari se

*) Eusthatii metrop. Thessalonicae Παρεκβολαὶ in Iliada et Odysseam, Romae 1542 seqq. 3 voll. in fol.; — editiunea mai noue Lipsiae 1827 seqq. 4 voll. 4°. Vedi si P i n d a r i opera, ed. A. Boeck, Lipsiae 1819 (3 voll. in 4°) tom I. prof. pag. XXIX.

numeau Latini in batujocur'a acestui nume ilustre.*) Eli facura, ce facura mai in a-ante de eli soldatii romani si arabii in Alesandri'a, si dupa eli Turcii cu bibliotec'a lui Mati'a Corvinu in Ungari'a! Fromosa civilisatiune, dela omeni, cari mergeau cu crucea in a-ante, spre a liberá marele mormentu alu lui Christu:

l'armi pietose, ed il capitano,
che il gran' sepolcro liberò dic Cristo. (Tasso.)

Inse nu multu dupa acea, barbarii occidentali, venindusi in ori de vandalismulu loru, si deschidiendulise ochii chiaru prein refugiatii dein Costantinopole dupa caderea acesteia, ce tesauru jacea ascunsu in literatur'a vechia clasica, incepura a amblá cá nebuniti cu punge-le plene de auru si de argentu, se adune remasîtie-le acestei literature prein machalale-le Fanarului si aliurea, cumu adunasara nu cu multu mai in a-ante in espeditiunile cruciate alte remasîtie de alta natura.

De atunci bibliotece-le cele mari ale Europei, a' Vaticanului in Rom'a, a Escurialului in Ispani'a, a Mediceiloru in Florenti'a, cele imperatesci regesci dein Paris, London, Viena, si altele mai mice, se implura de msa grecesci bune rele de totu speci'a.

Intentiunea nostra nu este, nece nu pote fí, se registràmu aici bibliotecele orientelui si occidentelui, nece macaru cele mai de frunte, cu câte sute de milie de volume seau aprope, ci ne restringemu a atinge numai de cele mai mari in Trani'a: Bruckenthaliana in Sabiniu, Battyaniana in A. Julia, Telekiana in Osiorheliu, si a' Museului trnu in Clusiu, cari tote au pre lenga carti tiparite mari colectiune si de msa.

Bibliotece romanesci nu am vediutu, decâtu a universitatei dein Bucuresci, de nou ordinata de prea demnulu ei prefectu du I. C. Garleanu, care a inceputu ai si edá catalogulu, vol. I. la a 1865. in 4°.

Vediusem si bibliotec'a repausatului episcopu Sam. Vulcanu in Oradea-mare la a. 1847, forà de a scí, in ce stare se aflá atunci si acumu.

Bibliotece-le dein Blasiu, a' Basilianiloru si a Seminariului, suntu stricate cu totulu, dein cari abia se potù aduná una mica colectiune de fragmente, tote rupte, calcate si defectuose.

Deintre privati, voru fí mai multi si intre romani, cari au colectiuni mari de carti, ce s'aru poté numí bibliotece, ci io nu le am vediutu.

Dr. Romuntianu, nemoritoriulu fundatoriu cunoscutu, inca adunase una biblioteca mare in Iasi, ci ardiendu impreuna in foculu dela 1821, mise pare, nu a vrutu a o mai repará, cá unu ce prea espusu perițiuni.

Colectiunea mea inca patî mari pierderi aici in Blasiu si in Sabiniu, de mânuri amice si neamice, de cari nu voliu se me mai plangu in desiertu.

Numai de vreo câte-va msa romanesci voliu se amentescu, ce se aflau la mene, si acumu se afla nu sciu unde si la cene, pentru cá se nu le piera memori'a, fiendu destulu de interesante. Adeca:

Eneidea lui Virgiliu, tradusa de repausatulu Bas. Aaron, unu foliantu mare, originale, scrisu de mân'a autoriului, si cuprendiendu cele de antaniu VIII carti.

Totu dela acel'asi remasese si altu foliantu, ce cuprendea una poema mare originale, sub titlu: Report'a dein visu, impreuna cu trei Elegie totu originali.

Mai multe foliante de cause, lucrate totu de acel'asi cá procuratoriu in decursulu mai multoru ani.

Le aveam dela verulu mieu repausatulu Dem. Aaron c. r. registratoriu la archivulu tesaurariale in Sabiniu.

Mai crá la mene si istori'a rescolei Horaiane, scrisa de Iancu Manaradianu, parocu in Cergàu, unu in 4-o nu mare, originale. Si –.

Una colectiune de mai multe sute de diplome latine, pentru lucrure romanesci, estrasa dein colectiunile repaus. Comite Iosefu Kemeny, de Rm. D. Stefanu Moldovanu acumu prepositu Capitulariu in Lugosiu, in vreo 150 de cole in 4-o scrisoria neteda si desa.

Tote acestea impreuna cu alte msa si carti, au peritu in Sabiniu in iern'a anului 1848/9, dein cortelulu, ce l'aveam la unu sasu.

Dein colectiunea dein urma, se mai afla la mene in copia a patr'a parte, cea mai dein urma, copiata

---

*) Vedi ce scrie Nicet'a Choniatu de barbarie-le comise cu acea ocasiune, la Fabriciu bibliot. grec. tom. VI pag. 405 seqq. si in edit. Bonn pag. 854 seqq. etc.; precumu si Schoel la l. c. tom. VI pag. 28.

de clerici in a. 1858. Er' diumetatea de antaniu, copiata dein ingrigirea mea totu atunci si prein aceliasi, se afla la dn. G. Baritiu, care se apromite a le publicá in Foli'a Asociatiunei. Una copia depre acestea se afla si la Rm. Prepositu mentiunatu, facuta dupa revolutiune, celu pucinu dein partea ce se afla la mene.

(XII.)
COLUMN'A TRAIANA.
V.
HISTORIA UTRIUSQUE BELLI DACICI, — AUCTORE F. ALPH. CIACONO.
(Fine.)

CCCI. Legati Decebali regis pacem petunt, quam a Traiano Augusto, ut perfidi et hostes populi romani judicati, non obtinent.

CCCII. Pons ligneus super Tibiscum, vel alium quempiam fluvium stratus, per quem milites ad alteram amnis ripam trajiciunt.

CCCIII. Navale Istro proximum, ubi Romani lintres, scaphas et liburnas etiam navigationi accomodas, aedificant, maximâ lignorum copia in strues pro eo usu congesta. Quae scalpris, et malleorum ictibus, aliisque instrumentis, secant, excavant, conserunt, aereisque clavis artifices compingunt. Apud veteres ex cypresso, pinu domestica, sive silvestri larice et abiete, liburnae conficiebantur; aerei ferreis clavis praeferebantur, quod hos tempore et humore celeritur rubigo consumat: illos vero nec aetas aut fluctus atterat, sed magis in dies servet, licet dispendio sint maiori. Observatum praeterea a maioribus, utilissime post solstitium aestivum usque ad aequinoctium autumnale, et deinceps ad Kalendas usque Januarius, fortiores, duriores, et sicciores esse trabes abscissas; quod si accesserit a quintadecima luna ad vigesimam tertiam usque caedi materiem, immunis servatur a carie, reliquis autem diebus abscissa continuo senescit, in tabem et pulverem vertitur, quod ars et quotidiana experimenta comprobarunt. Romanorum etiam religio docuit, his tantum octo diebus pro aeternitate sacrificia celebranda.

CCCIV. Daci castrum, seu oppidum quoddam munitum a romano milite occupatum, expugnare conantes, maxima vi et caede repelluntur a Caesarianis militibus, qui praesidio a Traiano fuerant relicti. Saxis autem, quae ingentia in Dacos ex muris devolvunt, maxime se obsessi tuentur.

CCCV. Romani milites, qui praesidiis arcem tenebant obsessam, cadaver Daci insignis, qui in

CCCI. Legatii lui Decebalu ceru pace, ci cá neamici necredentiosi ai poporului romanu judecanduse, nu capeta dela Traianu.

CCCII. Punte de lemnu preste Tibiscu, seau altu ore-care riu, pre care soldatii trecu de cea parte a riului.

CCCIII. Statiune de nài, aprope de Dunare, unde Romanii, adunandu forte mare multîme de materia de lemnu, edifica luntri si totu felulu de nài acomodate, lucranduo, talianduo si scobinduo cu uneltele necesarie, si batundule cu cunia de arame. Celi vechi faceau naile dein cupresu, pinu domestecu, cetinu si bradu, si prefereau cunia-le de arame celoru de fieru, pentru cà cestea dein urma mai curundu se strica, de umediela si tempu rugininduse, er'cele de arame nu numai ap'a si tempulu nu le vetema, ci inca mai multu le intaresce, de si venu mai scumpe. Afora de acea celi vechi oserbara, cà grandie-le taliate dela solstritiulu de vera panà la equinoctiulu de tomna si panà la prim'a Januariu, suntu mai tari si mai duratorie, si cà, deca se talia dela a 15 panà la 23 a' lunei, materi'a de lemnu nu se manca de cari; er' cea taliata intru alte dîle numai decâtu se imbetranesce, se coce si se putredesce, ceea ce s'a aratatu si prein arte si prein esperientia. Inca si relegiunea prescriea Romaniloru, cá numai in acele 8 dile se sacrifice pentru eternitate.

CCCIV. Dacii, incercanduse a espumná unu castelu seau opidu, ocupatu si intaritu de romani, se respingu cu mare potere si stricatiune de catrà soldatii romani, cari erau lasati acolo de Traianu. Er' eli mai alesu se aparau, fiendu incongiurati, cu pietre mari, ce le aruncau asupra Daciloru.

CCCV. Soldatii romani, cari tieneau castelulu ocupatu cu presidiu, arata neamiciloru sei, trupulu

oppugnatione moeniorum occubuerat, catena vinctum, trabique e muris prodeunti alligatum, obsidentibus in ludibrium et contumeliam ostentant.

CCCVI. Daci magno detrimento in oppugnatione arcis accepto, veriti ne novus miles in subsidium veniret, obsidionem solvere, et in fugam se convertere coguntur.

CCCVII. Trajanus Augustus ad duas astantes militum legiones adloquitur. Collaudat illorum virtutem, quod strenue in omnibus se gesserint, fortissimeque pugnaverint; proinde ad futurum belli finem feliciter obeundum summopere exhortatur: praemia illis et praesentia et futura pollicetur.

CCCVIII. Regios thesauros, quos Decebalus subter vada Sargetiae amnis, haud procul a regia occuluerat, Trajanus Augustus invenit. Fluvium namque Decebalus rex, captivorum duntaxat manibus et operâ, de proprio cursu averterat, atque suffossis deinde vadis, in specu magnam vim auri condiderat, pretiosissima quaeque, et eos liquores qui asservari poterant, eodem congerens. Quibus confectis, ne quispiam, quae gessisset, proloqui posset, omnes, qui facti conscii erant, occidi jussit. At Biculis captivus, cui res cognita erat, thesauros indicavit. Inventos autem, equisque asportatos in castra, partim militibus distribuit, partim fisco et aerario P. R. asservavit. Erant autem in his pleraque vasa aurea et argentea ingentis et mediocris magnitudinis, gemmae omnis generis, et pretiosa suppellex corbibus ornatissimis contenta.

CCCIX. Decebalus regia amissa, cunctaque fere in potestatem populi romani provincia redacta, thesauris quos abdiderat ereptis, concionem e suggesto ad suos milites habet, in qua fortunam suam nimis adversam conqueritur, nihil aerumnarum esse, quod non forti animo tolerare decreverit, praeter servitutem et indignitatem regiae maiestati inferendam; proinde, cum ab his calamitatibus se eruere nequeant, mortem sibi consciscere statuerit, quam ipsi debent ferre acceptam, quae momento temporis ab universis eximat malis. Haec cum Dacis proposuisset, abnuunt multi, sententiamque velut duram detrectant, nonnulli acquiescunt, fidem observare, secumque commune periculum et necem subituros *) pollicentur.

CCCX. Decebalus maxima animi angustia pressus, desperatis cunctis rebus, manus sibi inferens, pugione ad pectus adacto, se interimit. Reguli non pauci idem mortis genus subeunt, dum

unui Dacu fruntasiu, care perise in baterea muriloru, legatu in lantiu si de una grinda scosa in afora, spre batjocur'a si rusînarea acelor'a.

CCCVI. Dacii, in espumnatiune multu reu patiendu, si temenduse, se nu venia nou ajutoriu celoru obsiediati, suntu costrinsi a se lasá de obsidiune si a fugí.

CCCVII. Traianu imperatulu graiesce catrà doue legiuni, ce erau de facia, laudandule vertutea, cà s'au portatu barbatesce intru tote si s'au luptatu cu taria, si de acea forte indemna, a terminá fericitu acestu belu, apromitiendule premia si in presentia si in venitoriu.

CCCVIII. Traianu imperatu afla tesaurii, carii ascunsese Decebalu sub vadulu Streiului, nu departe de resiedenti'a regesca. Pentru cà Decebalu prein ajutoriulu unoru captivi, abatuse cursulu apei, si sapandu vadulu, ascunse intru una spelunca una suma mare de auru si alte scumpeture, si beuture, ce se poteau conserbá; dupa care apoi, pentru cá nemenea se nu pota spune, cele ce s'au facutu, demandà a se ucide toti, câti scieau de acestu lucru. Inse Biculi (al. Bicili) unulu deintru aceli captivi, cari scieau, aratà tesaurii lui Traianu. Er' acest'a aflandui, demandà ase duce pre cali in castre, si partei imparti intre soldati, partei puse in vestiariulu publicu. Intre acestia erau mai totu vasa de auru si de argentu, mari si mice, si pietre scumpe de tota speci'a, si alte unelte pretiose puse in cosiarce forte fromose.

CCCIX. Decebalu pierdiendusi resiedenti'a, si mai tota provinci'a ajungundu in poterea poporului romanu, inca si tesaurii ascunsi fiendui rapiti, deintru unu sugestu graiesce catrà soldatii sei, tanguinduse in contr'a sortei sale prea amare, si cà nece una nevolia nu este, care se nu o suferia cu anema tare, afora de sierbitute si necuvenienti'a demnatatei regesci; de acea, nepotendu scapá de acesta calamitate almentrea, s'a determinatu a se ucide insusi pre sene, suferindu mortea, carea singura-lu pote scapá intru unu momentu de tote rele-le. Acestea propunendule Daciloru, multi au recusatu, aflandu judecat'a prea aspra, er' unii se involîra, promitiendu, cà voru pazí fideletatea, si impreuna voru suferí si periclulu comune si mortea.

CCCX. Decebalu, strimtoratu forte tare, si desperandu de tote ale sale, si-dà morte de senesi, infigundusi in pieptu cucitulu. Multi deintre principi urmara acestu esemplu, unii infigundusi ase-

quidam vulneribus se confodiunt, quidam alios provocant, precibusque inducunt, ad necem alter alteri inferendam.

CCCXI. Daci non pauci Traiano Augusto se dedunt, ipsumque necis Decebali regis certiorem faciunt.

CCCXII. Equitatus exercitûs romani equites Dacos profligat; Trajano Augusto ita jubente, quod provinciae supererat, vastat, diripit, et subigit, multis in captivitatem ex primoribus redactis, manus dum loro post terga revincit.

CCCXIII. Ante praetorium Trajani in castris, caput Decebali regis et manus utraque*) a cadavere abscissae, Dacis captivis et militibus Caesarianis, maxima cum admiratione utrorumque ostenduntur, dum illi infelicis sortis miserti communem suam calamitatem deplorant, hi autem laetitia gestiunt, quod pacem et securitatem unius hostis acerrimi nece redemerit.

CCCXIV. Praetoriani milites ante tentorium Caesaris in castris excubantes.

CCCXV. Reliquiae Dacorum, qui in montana et edita loca confugerant, a romano milite delentur; et qui obstinato animo rebelles supererant, in captivitatem misere abducuntur, in triumphum asservandi. Loca dein munitissima, expugnatuque difficilia, romanus miles conscendit, universa diripit, occupatque, licet adeo essent ardua, quae vix nisi uris et alcibus essent pervia, quibus hi saltus abundabant.

CCCXVI. Animal tauro fere simile, hic expressum, urus existit; ut loca ea fuisse saltuosa et edita, quae postremo Caesariani occuparunt, intelligamus. Est autem u r u s animal, a Caesare lib. VI. belli gallici descriptum, paulo minus elephanto, specie, colore, et figura tauri: feritate tanta, ut ne parvulum quidem exceptum mansuefiat. Cornuum ea figura et amplitudine, ut Germani eorum labris, argento circumlitis, pro poculis uterentur. Magna vis est eorum, et magna velocitas; neque homini, neque ferae, quam conspexerunt, parcunt. Hos studiose foveis captos interficiunt.

CCCXVII. A l c e s seu alce, utroque enim modo recte dici potest, animal est, ut Caesar lib. VI. belli gallici scribit, cui consimilis capreis figura et varietas pellis, sed magnitudine paullo antecedens, mutilumque est cornibus, et crura sine nodis

menea cucitulu, altii indemnanduse seau rogandusе de celi alalti, cá unii altor'a sesi dè morte.

CCCXI. Deintre Daci nu pucini se supunu lui Traianu, silu incunoscentieza de mortea regelui Decebalu.

CCCXII. Calarimea ostei romane sparge calarimea dacesca, si dein mandatulu lui Traianu, ce mai remasese in provincia, resipesce, predeza si supune, pre multi deintre nobili prendiendui legati, si ducundui cu mânu-le dupa spate legate cu fune.

CCCXIII. Dein a-antea pretoriului imperatescu in castre se arata capulu regelui Decebalu si ambe mânu-le taliate de trupu, fiendu facia atâtu daci captivi, câtu si soldati romani, spre marea loru mirare, celia conpatimindu si plangundusi sortea comune, cestia bucuranduse forte, cà castigara pace si securitate cu perirea unui inemicu forte inviersiunatu.

CCCXIV. Soldatii de garda preveghieza in castre in a-antea cortului imperatescu.

CCCXV. Remasîtiele Daciloru, cari scapasera in locure muntosa si inalte, se nemicescu de catrà soldatii romani; si dein acelia, celi mai neimpacati, se ducu in captivitate si se pazescu pentru triumfu. In urma soldatii romani se suie in locurele cele mai intarite, si mai grele de ocupatu, le surupa pre tote si le predeza, de si asia erau de neapropriate, câtu abea bourii si alcii, de cari erau pleni acesti munti, poteau se se suia.

CCCXVI. Animariulu aici figuratu si asemenea taurului, e bourulu, spre a intielege, cà locurele ocupate mai in urma de imperatesci, au fostu padurosa si inalte. Er' b o u r u l u e unu animariu de care si Cesare scrie in lib. VI. alu belului galicu, cu ceva mai micu decâtu elefantulu, la figura si colore cá taurulu, er' atâtu de selbatecu, in câtu nece prensu de micu nu se imblandiesce. Corne-le i suntu de una forma si marime, in câtu Germanii intrargentiandule buzele, le usuau de pocule. Mare erá poterea si liutîmea loru; si nu crutiau nece omu, nece fera, ce vedeau. De acea prendiendui in grope, i si ucideau.

CCCXVII. Âlc e a (alces si alce latinesce) e unu animariu, precumu-lu descrie Cesare la loculu citatu, asemenea capriorelorn la forma si la vergatur'a pielei, ci la marime cu ceva mai inaltu, forà corne, si cu fluerele forà nodure si inchia-

articulisque habet; neque quietis causa procumbit, neque siquo afflictum casu conciderit, erigere sese aut sublevare potest. Huic arbores pro cubilibus. Ad eas se applicat, atque ita paullum modo reclinatum quietem capit; cujus ex vestigiis, cum est animadversum a venatoribus, quo se recipere consueverit, omnes eo loco, aut a radicibus subruunt, aut abscindunt arbores, tantum ut summa species earum stantium relinquatur. Huc cum se consuetudine reclinaverit, infirmas arbores pondere affligit, atque una ipsum concidit. Alcis autem formam et imaginem animal hic expressum habet, nisi cornua obstarent, excorne enim Caesar, ut modo diximus, facit. At vero Pausanias, Aeliano de natura animalium testante, in superciliis cornua habere mares testatur: foeminas contrà omnino carere. Olaus Magnus, qui in regionibus, ubi frequentissime proveniunt, non solum diu versatus sed natus etiam, cornutas nobis alcas describit, qualis est haec in hac columna marmorea scalpta. Caeterum vide Plinium lib. VIII. cap. 15, et Solinum cap. 32. Fateor, me harum ungulas solidas bifidas, ut speculum lucentes, ex regionibus borealibus advectas, saepe vidisse et habuisse etiam, cornua vero nunquam.

CCCXVIII. Sol oriens, formâ imberbis juvenis, intra circum ambientem amictum expressus, quo tempore, et hora diei, hi reguli fuerint capti, significans; aut deus aliquis fingitur, eorum quos vana gentilitas credidit, aut Dacis adversus, vel Romanis propitius; aut certe delubrum aliquod in saltu et editissimo monte constructum, religioni dei alicujus consecratum, incolisque frequens, illo loco, ubi hoc proelium gestum, vel victoria parta.

CCCXIX. Reliquiis Dacorum subactis, Daciaeque regionis facile Romani potiti, reguli se dedunt, captivi vincti ducuntur*); urbes vacuas, a civibus fugientibus desertas, diripiunt, vastant, ignique succendunt.

CCCXX. Cives urbium, quae in hostium potestatem venerant, ipsorumque praedae patuerant, aliò fugientes commigrant, dulcia pignora, sarcinasque humeris portantes: armenta, pecora, illius et aetatis et regionis praecipuas opes, secum abducunt. Quos fugientes Romani milites persequuntur, non tamen assecuti, libere provincia omni

ture; de acea nece se culca diosu, nece se pote scolá, deca cumu-va a cadiutu la pamentu; de acea se culca rezimanduse de arbori; si asia plecanduse intru una parte pucinelu, dormu. Deci venatorii, cunoscundu de pre urme, unde au datin'a de a se culcá, talia toti arborii dein acelu locu dela radecina, si numai atât'a lasa, câtu se pota stá in susu. Acì dara venindu se se culce si rezimanduse de arbori, i-apasa, si deimpreuna cadu la pamentu. Er' form'a si figur'a animariului aici espresu, aru fí ale alcei, deca nu aru stá contra cornele, de ora ce Cesare dîce, cà-su forà corne, precumu amu premisu Inse Pausani'a, dupa marturi'a lui Aelianu despre natur'a animaria-loru, scrie, cà barbatusii au corne de asupr'a sprinceneloru, er' mulieruscele nu. Er' Olau Magnu, carele in regiunile, unde alcii se afla forte multi, nu numai petrecù indelungu ci erá si nascutu, descrie pre aceste animaria cà au corne, precumu e celu scobitu aici in columna. De almentrea vedi la Pliniu in ist. nat. lib. VIII capu 15, si la Solinu capu 23. Insumi marturescu, cà adescori am veditu si am si avutu unghie de alci solide si crepate, lucendu cà oglind'a, aduse dein regiunile nordice, dar' corne nece una data.

CCCXVIII. Sorele resarindu, in form'a unui june nebarbosu, espresu intru unu imbracamentu ce-lu incungiura, arata in ce tempu si in ce ora fura prensi acesti nobili; seau se figureza vreunu dieu, dein celi ce-li credea desiert'a paganime, inemicu Daciloru er' Romaniloru amicu; seau vreunu templu asiediatu in padure au in vre-unu munte prea inaltu, si dedicatu cultului vreunui dieu, si cercetatu de poporu, in acelu locu, unde se templà acea batalia, seau se castigà acea victoria.

CCCXIX. Subjuganduse remasitiele Daciloru, si Romanii cuprendiendu pre liusioru tienutulu Daciei, nobilii se supunu, captivii se ducu legati; cetatile desierte, paresite de cetatianii fugiti, se predeza, surupa si se ardu.

CCCXX. Cetatianii cetatiloru, ce venera in poterea inemicului si fura espuse predatiunei acestor'a, fugindu se ducu intru altu locu, ducundu pre umeri dulcile sarcine si odora, si menandu turme de vite si de oi, ce erau averile aceloru tempure si tienuture. Pre acestia soldatii romani-i persecuteza, inse forà de ai ajunge, si asia esu

excedunt. Ubi et foeminarum et puerorum habitus, venusti satis, exprimuntur.

Hoc secundo bello Dacico absoluto, Decebalo vita defuncto, proceribus captis partim, in amicitiam et fidem populi romani partim susceptis, Dacia in provinciae formam redacta, praesidiis ubique locorum dispositis, arcibus dirutis, quae facile teneri haud poterant, Trajanus Augustus Caesarum strenuissimus, tot victoriis clarus, tot opibus et spoliis onustus, in Urbem ex Dacia remigravit, terrestri vel maritimo itinere incertum, ubi secundum de Dacis triumphum egit summa pompa, gratulatione, et applausu Senatus totiusque populi Romani. Non autem liquet, quo anno ejus imperii id gestum, nam prior triumphus anno septimo imperii sui de Dacis et Sarmatis est habitus, triennium eo bello durante; quod autem tempus inter utrumque triumphum intercesserit, quantumve secundum bellum Dacicum dilatum, non constat. Exitus huius belli, sicut Dacis funestissimus, ita Traiano Augusto felicissimus et clarissimus fuit.

dein tiera forà impiedecare. Unde se pote vedé si portulu mulieriloru si prunciloru, care e destulu de fromosu.

Terminanduse acestu belu alu doile Dacicu, regele Decebalu perindu, er' nobilii parte fiendu prensi, parte cuprensi in paz'a poporului romani, Daci'a redusa in form'a unei provincie romane, presidia despusa pretotendenea, si castelele, ce nu se poteau tiené liusioru, fiendu surpate, imperatulu Traianu, celu mai bravu deintre Cesari, ilustratu cu atâte victorie, si incarcatu de atâte prede, se intorse dein Daci'a la Rom'a, unde tienù alu doile triumfu depre Daci cu forte mare pompa, gratulandui si aplaudundui Senatulu si totu poporulu romanu. Nu se scrie inse, pre apa seau pre uscatu s'a intorsu, si in ce anu alu imperiului seu, cà ce triumfulu antaniu se tienù in anulu alu VII alu imperiului seu dupa trei ani de batalia, ci nu se scie, câtu tempu a trecutu intre I-lu si alu II-le triumfu, nece câtu a tienutu alu II-le belu dacicu. Er' capetulu acestui belu, pre câtu fù de funestu Daciloru, pre atâtu a fostu mai ferice si mai gloriosu pentru Traianu imperatu.

Secundi belli Dacici finis.

Nota. Esplicatiunea se termineza cu tábl'a CXIV, cu care si columna'a se conclude.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

(Urmare dein Nr. IX.)

A. u. c.		A. a. Chr.
539.	Ti. Semproniu Gracchu	
	Q. Fabiu Maximu Verrucosu III.	215
540.	Q. Fabiu Maximu Verrucosu IV.	
	M. Claudiu Marcellu III.	214
541.	Q. Fabiu Q. fil. Maximu	
	Ti. Semproniu Gracchu II.	213
542.	Q. Fulviu Flaccu III.	
	App. Claudiu Pulcher	212
543.	Cn. Fulviu Centumalu	
	P. Sulpiciu Galba Maximu	211
544.	M. Claudiu Marcellu IV.	
	M. Valeriu Laevinu II.	210
545.	Q. Fabiu Maximu Verucosu V.	
	Q. Fulviu Flaccu IV.	209
546.	M. Claudiu Marcellu V.	
	T. Quinctiu Crispinu	208
547.	C. Claudiu Nero	
	M. Liviu Salinator II.	207
548.	L. Veturiu Philo	
	Q. Caeciliu Metellu	206
549.	P. Corneliu Scipio Africanu	
	P. Liciniu Crassu Dives	205
550.	M. Corneliu Cethegu	
	P. Semproniu Tuditanu	204
551.	Cn. Serviliu Caepio	
	C. Serviliu Geminu	203
552.	M. Serviliu Geminu	
	Ti. Claudiu Nero	202
553.	Cn. Corneliu Lentulu	
	P. Aeliu Paetu	201
554.	P. Sulpiciu Galba Maximu II.	
	C. Aureliu Cotta	200
555.	L. Corneliu Lentulu	
	P. Villiu Tappulu	199
556.	Sex. Aeliu Paetu Catu	
	T. Quinctiu Flamininu	198
557.	C. Corneliu Cethegu	
	Q. Minuciu Rufu	197

A. u. c.		A. a. Chr.
558.	L. Furiu Purpureo M. Claudiu Marcellu	196
559.	L. Valeriu Flaccu M. Porciu Cato	195
560.	P. Corneliu Scipio Africanu II. Ti. Semproniu Longu	194
561.	L. Corneliu Merula Q. Minuciu Thermu	193
562.	L. Quinctiu Flamininu Cn. Domitiu Ahenobarbu	192
563.	P. Corneliu Scipio Nassia M'. Aciliu Glabrio	191
564.	L. Corneliu Scipio Asiaticu C. Laeliu Nepos	190

(Vá urmá.)

NOTITIE DIVERSE.

— Grecii dîceau, cà este una dîna, care ingana reu pre omeni, si in batu-jocura seau certare le tramite chiaru, ce le e mai uritu, si ce defaima intra altii.

Eli o numeau nemesis, romanii camu: pacala. Amu patitu-o si noi mai de multe ori, si mai de curundu in nr. trecutu alu archivului la pag. 224 col. 2, unde nu se scie, fost'amu in orbía de 2 ori, ori numai 1 data, de amu scrisu humanitatei cu h, seau numai nu amu vediutu erorea tipografica. Destulu cà h e acolo, in contr'a voliei nostre, precumu nu se mai pote nemenea indoí.

Amu poté inse, se lu aparàmu acì, si inca dein cause forte momentose, —

a) pentru cá humanitatea inca nu e cuventu incetatianitu in limb'a romanesca, nece macaru ca filosofi'a si filologi'a;

b) pentru cà vene dela homo - humanus, er' homo rom. omu, dela humus rom. huma, si asia dupa analogi'a logica, unde scrii huma cu h, poti scrie si humanitate forà incosecentia, celu pucinu;

c) pentru cà si latinii, acumu scrieau pre h, acumu nu, — dar' inca-lu scrieau uneori, si unde nu se cadea, de esemplu scriendu triumphus, sulphur, nu triumfus, nece sulfur, si alte mai multe cá acestea, ce nu se potu apará cu etimologi'a greca, mai alesu, candu gogosiatii de pre atunci, mai nu mai poteau almentrea pronunciá, decâtu totu cu h si erasi h: ch, ph, th, teste Catullo in LXXXIV.

Chomoda dicebat, si quando commoda vellet
dicere, et hinsidias Arrius insidias.
Et tunc mirificè sperabat se esse locutum,
cum quantum poterat, diceret hinsidias.
Credo, sic mater, sic liber avunculus eius,
sic maternus avus dixerit, atque avia.
Hoc misso in Syriam, requierant omnibus aures,
Audibant eadem haec leniter et leviter.
Nec sibi post illum metuebant talia verba,
cum subito adfertur nuncius horribilis:
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
jam non Ionios esse, sed Hionios.

Presupunendu, ca toti lectorii nostri sciu ceva latinesce, nu adaugemu la acestea traductiune romanesca, inca si in mani'a celoru, ce nu sciu nece macaru atât'a ce ea nu potemu presupune.

— Eca ce ne scrie si unulu deintre rarii nostri abonati, in materi'a istorica-literaria: „Rme D. Mai poscetindu astadi in ajunulu alegerei Episcopului — ?, actele si fragmentele istorice baserecesci, scose la lumina de Rti'a Ta, si dandu la pag. 190 de not'a, in care arati, cuma ca Protopapadici'a msa, de P. Maioru. nu se mai afla in bibliotec'a Seminariului, unde am sciut'o si io, me grabescu a Ti aratà, cà eu am vediutu si avutu a mâna acea carte in tomn'a anului 1858 *) la protopopulu I. Olteanu in Bucerde, pre care totu atuncia l'am rogatu, cá se o restitua „brevi manu" la loculu ei. Deca par. Olteanu panà acumu nu a respunsu rogarei mele, si detoriei sale, nu sciu; Rti'a Ta, care precumu se vede, tieni in evidentia tote opere-le, câte au esîtu vre-una data la lumina in lume (!), vei fi sciendu mai bene. Si io ne sciendu, deca vomu mai traí panà mane, cu tote cà - su bene si sanetosu, descoperinduti acestea remaniu" etc.

Nu ne amu uitatu de acesta descoperire, ce ne se facù si cu vorb'a via, inse dupa publicarea cartei nostre.

Amu intielesu inse dein altii, cà Protopapadichi'a acesta se afla la unulu dein abonatii nostri, si nu ne indoimu, cà ne o va tramite, cá se o punemu erasi la loculu, ce iam destinatu deinceputu, alesu cà acumu s'a sî publicatu mai anu tiertiu in Sionu, si nu mai este causa deao retiené.

— D. Prof. I. Masimu, dupa diaria-le dein Bucuresci, a tienutu in adunarea Ateneului intru unele dein sere-le lui Ianuariu, una disertatiune despre scrierea romana cu litere latine, care nu scimu, deca s'a publicatu in foli'a Ateneului, pentru cà nu ne se tramite, desi noi iamu tramisu foli'a nostra, de candu s'a inceputu.

— In unele diaria s'a anunciatu, cà a esitu de sub tipariu, opulu demultu promisu: despre ortografi'a romana, de Alex. Georgiade Bonachi, care inca nu l'amu vediutu.

— Dlui I. I. in Beiusiu: nrii VI—X s'au tramisu la adresa.

---

*) Actele si fragm. s'au publicatu in 1855.

Nr. XIII. va aparé in 15. Martiu v. a. c.